

EVIDENȚA, CONSERVAREA ȘI RESTAURAREA PATRIMONIULUI

Evidența centralizată de stat a patrimoniului cultural național

IOAN OPRÎȘ

I. Evidența bunurilor culturale — componentă de bază a activității de cercetare

Vechile ghiduri despre monumente realizate de Caius Plinius Secundus (23—79 e.n.) și Pausanias (143—176 e.n.)¹, primele rapoarte arheologice datorate lui Winckelmann, privind săpăturile de la Pompei și Herculaneum², începute în 1755, inventarele de topografie artistică a monumentelor pentru Franța și imperiul austriac, realizate de Arcisse de Caumont între 1847—1869 și de Rudolf von Eileberg și G.A. von Heider³ între 1858—1867 sînt acțiuni care fac parte din categoria celor de evidență, din formele de înregistrare a unor bunuri cultural-artistice. Inventarierea bunurilor culturale — mobile sau imobile — se înscrie în activitatea muzeografică, ea avînd tradiții privitoare la formele specifice de înregistrare. Evoluția acestor forme a ținut cont dintotdeauna de mijloacele materiale și tehnice pe care muzeele le-au avut la dispoziție. Tradiționalele cataloage și repertorii — instrumente de importanță capitală atît pentru consemnarea informației, cît și pentru baza cercetării de sinteză și perspectivă — au fost și sînt mereu completate cu rezultate, uneori cu semnificații de eveniment, prestigioase. Dorim să relevăm din ultimii ani monumentalele „bănci de date” teaurizate în Aerofototeca Italiei — a cărei organizare i se datorează arheologului și profesorului Dinu Adameșteanu, — Repertoriul național din Belgia (avînd ca autor pe istoricul de artă P. Philippot), Repertoriul topografic maghiar, marile

repertorii realizate de British Museum ș.a. care sînt concomitent și forme instituționale pe linia evidențelor centralizate ale unor anume categorii de bunuri culturale.

În istoricul activității de evidență și țara noastră poate să se prezinte cu norme juridice și personalități a căror mînire și muncă s-au îndreptat spre a înregistra bunurile culturale, de atîtea ori risipite sau lovite de vicisitudinile vremii. Odată cu hotărîrea de inventariere din 1832⁴, interesul s-a îndreptat mai întîi spre inventarierea monumentelor din Țara Românească; în 1859 A.G. Goleșcu lărgiște cadrul acțiunii de inventariere, cuprinzînd și bunuri mobile, acordînd întreaga competență comisiei compusă din C. Bolliac, Dumitru Papazoglu, Alex. Odobescu, Al. Pelimon⁵.

În 1863, Grigore Bencescu II reia activitatea de inventariere, desigur în legătură cu secularizarea averilor mănăstirești, înregistrînd bunurile din mănăstirile Doljului, Gorjului, Romanaților și Mehedințului⁶. În 1864, Ministerul Instrucțiunii, prin N. Crețulescu, dă un nou impuls acțiunii emițînd o circulară la care se revine în 1865⁷, care se adresează în special agenților activi voluntari din mediul rural: învățători și preoți. Aceste străduințe creează posibilitatea ca într-un interval relativ scurt să se înregistreze bunuri mobile și imobile din 35 de unități administrative ale țării.

Evoluția problemei necesității cunoașterii bunurilor și deținătorilor lor determină ca în 1871 să se inițieze un proiect de lege și să se difuzeze „Chestionarul sau Izvodul de întrebări în privința vechilor așezăminte ce se află în deosebitele comune

ale României", care se răspindește în țară între 1871—1873 de către Alex. Odobescu⁸.

Odată cu evoluția statului român, apar și sisteme juridice protecționiste, între care vom enumăra ca părți componente — pe care le vom prezenta într-un studiu separat — Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice și Regulamentul de aplicațiune al acestei legi (București 1893), Legea pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice și Regulamentului de aplicațiune al ei (București 1893), Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice din 1913, înlocuită printr-o nouă lege în anul 1919, Legea pentru înființarea casei grădinilor din 1923 (urmată de Regulamentul interior al Legii pentru protecțiunea monumentelor naturii).

Imediat după actul Unirii din 1 dec. 1918, în 1920 se creează Direcția inventarului național — organism în cadrul căruia se vor urmări factorii de mai sus, din păcate însă numai sub aspectul global numeric și valoric. Și Legea 241, emanată în 1932 prin grija savantului N. Iorga, cu privire la organizarea muzeelor și bibliotecilor publice vine să puncteze încă o etapă de consolidare a acestei esențiale fațete a cercetării: evidență primară, consemnarea ca atare a bunurilor culturale.

Alte măsuri luate în decursul timpului, dar mai ales în anii de după 23 August 1944, când practic se realizează rețeaua muzeală la noi în țară, au căutat să dea atenția cuvenită actului evidenței bunurilor. Legea ocrotirii patrimoniului cultural național (31 oct. 1974), elaborată prin grija conducerii de partid și de stat, vine să dea noi dimensiuni și importanță cunoașterii științifice a bunurilor culturale de interes național, dispunerii pe aria țării, identificării deținătorilor și valorii pe care acestea o reprezintă. Legea și celelalte acte normative, ce creează practic un sistem unitar, se caracterizează prin deschiderea perspectivală pe care o dau în realizarea scopului propus, în context și ținând cont de marile progrese ale lumii contemporane.

II. Legi și reglementări privind protejarea bunurilor culturale

Necesitatea ocrotirii patrimoniului cultural prin sisteme juridice s-a ivit odată cu formarea statelor naționale burghize, având la bază reglementările cu caracter de pionierat și modelul dat de legislația napoleoneană. Încă în 1809, Franța emitea Legea controlului transferului arhivelor politice, domeniul extinzându-se apoi asupra bunurilor culturale clasate (1889) și la protejarea monumentelor de stat și a locurilor istorice (1913). În 1909 și apoi în 1913, alte legi clasifică obiectele de artă, arhivele și cele de interes științific⁹. Sistemul listei oficiale de monumente istorice și artistice de interes public și o listă secundară din edificii și situri arheologice (inscrise într-un „inventar suplimentar”) ca și protecția cartierelor istorice sînt obiective prinse și în Legea 62—903 din 1962¹⁰.

În Italia, măsurile pentru protecția antichităților din 1912, Legea privind inventarul național (1931) care interzice dispersarea colecțiilor fără autorizații speciale¹¹, în Anglia, Ancient Monumenty Acts (1913 și completată în 1931), Historic

Building and Ancient Monuments Acts (1953) și Civic Amenties Act (1967) au creat un sistem de clasificare, apărare și valorificare complexă a bunurilor mobile și imobile¹². În Grecia și Egipt, legile din 1897 și 1932 atribuie statului obiectele descoperite în săpături și protejează antichitățile¹³. Numeroase convenții UNESCO inițiate și semnate în ultimii ani au pus cu prioritate necesitatea întocmirii unor instrumente de evidență generală care să stea la baza sistemului reciproc de colaborare cultural-științifică între state și totodată să se inscrie ca puncte modernizate în cunoașterea și utilizarea patrimoniului cultural universal. Ghiduri, cataloage și mai ales repertorii s-au născut astfel, era lor de fapt abia deschizându-se.

III. Situația existentă în domeniul special al evidenței centralizate

Încă în 1927, Coleman discuta problema introducerii unor descriptori unici în evidența muzeelor americane¹⁴, necesitate remarcată și în prezent în practica muzeală, deși, azi, multe muzee din lume posedă deja calculatoare electronice pentru prelucrarea informațiilor (așa este de exemplu Muzeul de arte și tradiții populare din Paris — încă din 1970).

De la extremele de timp amintite și în intervalul dintre ele, muzeele din țara noastră și Comisia monumentelor istorice au realizat serioși pași spre întocmirea unei evidențe, dar datele pe care le posedăm atît pentru monumente cît și pentru muzee sînt suficiente pentru a remarcă totuși că nu în direcția aceasta s-au îndreptat atenția și eforturile specialiștilor.

Astfel că astăzi înregistrăm, pe lângă o zestre de informații concretizate în fișe de evidență și fișe științifice — insuficiente ca număr, mari rămîneri în urmă, uneori muzee de tradiție neavînd nici un sfert fișă materiale din patrimoniul propriu. Nu vom căuta justificări intrucît cauzele sînt îndeobște cunoscute, exemplele pe care le vom da argumentînd în fapt începutul organizat al evidenței muzeale cam din deceniul 6 al secolului nostru. Noi vom prezenta doar cîteva concluzii desprinse din realitatea domeniului, odată cu aplicarea prevederilor Legii ocrotirii patrimoniului cultural național și profilate ca sarcini naționale. Vom pleca de la considerentul unic și general valabil că neîntocmirea la timp a fișelor de obiect a determinat grave rămîneri în urmă pe planul cunoașterii înestimabilelor mărturii de cultură și civilizație, știut fiind că doar puține bunuri, față de totalul lor, au putut fi valorificate prin studii și publicații, iar uneori cei care le-au scos la iveală, nelăsînd nici o consemnare în urma lor, au creat practic închiderea drumului cunoașterii.

Muzee de tradiție, unele și-au serbat un secol de existență, au neglijat sau au puresc mai tirziu la întocmirea evidenței științifice¹⁵. Pe ansamblul țării, patrimoniul muzeal este prins în fișe de evidență și științifice în proporție de circa 30%; situația fiind și mai deficitară în ceea ce privește patrimoniul existent în depozitele unor institute de cercetare. Elementul care creează însă pentru cercetător cele mai complexe situații îl constituie diversitatea purtătorilor de informații (circa 120

de tipuri de fișe, interpretate și completate în cele mai individuale forme și de regulă cu multe rubrici goale), fie din categoria fișelor, fie din cea a evidenței primare.

IV. Realizarea evidenței centralizate a bunurilor din patrimoniul cultural național, etapele și programul de perspectivă

Prin aplicarea Legii ocrotirii patrimoniului cultural național, și țara noastră se înscrie în rindul țărilor cu mare tradiție în mișcarea muzeală, creându-și un sistem propriu prin organele cu mandat special în acest domeniu: Direcția patrimoniului cultural național și oficiile pentru patrimoniul cultural național. În felul acesta, modul nostru de organizare, la finalizarea sa, se va număra printre cele mai eficiente și moderne realizări în domeniul de referință. Noi organizăm acest sistem pe 2 mari categorii care sînt totodată și bazele de exploatare: județene, cu arii restrinse, și național, pentru întregul teritoriu al țării. În prima etapă și oarecum simultan, se acordă o atenție sporită bunurilor din patrimoniul cultural național. Deoarece oricare bun cultural este susceptibil să facă parte din patrimoniul cultural național, întocmirea fișelor este o realizare importantă, astfel că bunurile noi achiziționate, indiferent de apartenența lor patrimonială, se fișează de la început, urmînd ca în etapa a doua să se treacă treptat la realizarea fișelor pentru toate bunurile culturale.

Evidența națională, cu cele 2 componente de valori, se bazează pe cele 12 fișe elaborate și deja aplicate în rețea — acești purtători de informații s-au numit „fișe analitice de evidență”, intrucît intrunesc atît caracteristici care înregistrează obiectul cit și din cadrul celor ce fac analiza acestuia. Născute din studierea tuturor fișelor utilizate în rețeaua muzeelor noastre și din compararea cu fișe folosite în muzeele din Italia, Germania, Polonia, Iugoslavia, Franța, Anglia, Cehoslovacia, Ungaria, Grecia ș.a. elaborate prin colaborarea D.P.C.N. cu specialiștii cercetători, muzeografi,

biblioteconomiști și arhitecți, aceste fișe fac parte din primul set care va sta la baza sistemului.

Organizarea fișierului central ca bază națională de tezurizare are în vedere principiile clasificării tipologice și topografice și în perspectivă. Odată cu întocmirea vocabularelor controlate — acțiune de cea mai mare importanță pentru exploatarea științifică — se creează posibilitatea prelucrării automate a datelor, fie în regie proprie de calculator, fie prin abonament.

Acțiune de lungă durată, necesitînd intense investigații și cercetări de teren, predispusă continuu modernizării mijloacelor prin tehnici moderne, evidența centralizată practic posibil de încheiat în linii generale în următorii 10 ani — la faza de înregistrare și creare a sistemului funcțional de prelucrare automată — are mare importanță pentru toate segmentele patrimoniului: îmbogățirea acestuia, conservarea și restaurarea, paza și securitatea, valorificarea cit mai completă.

Unitatea de organizare ne va permite într-o perioadă relativ scurtă să putem furniza informații asupra volumului numeric, dispunerii pe categorii și subcategorii de bunuri culturale și pe categorii de deținători (inclusiv dispunerea teritorială) a bunurilor din patrimoniul cultural național. Aceste aspecte nu mai trebuie comentate sub raportul eficienței, ele înscriindu-se pe linia multiplexelor posibilități de creare a marilor repertorii tematice sau monografice județene sau zonale, dar mai ales naționale, pe rețelele și sportele mijloace de catalogare a diversilor artiști — de pildă — sau categorii importante de bunuri, pe creșterea exactității și posibilităților de cercetare științifică, de valorificare complexă a patrimoniului. Evidența centralizată de stat a patrimoniului cultural național va crea totodată măsura evaluării valorice, după principii științifice, a avuției culturale naționale și astfel ridicarea pe baze științifice, moderne, a urmărilor ce decurg din justa apreciere: condiții optime pentru cei ce tezurizează și păstrează cu pietetate măturile inestimabile ale existenței noastre milenare, ale geniului culturii, artei și civilizației poporului român.

NOTE

¹ Virgil Vătășianu, *Melodica cercetării în istoria artei*, Editura Meridiane, 1974, p. 17 — 18

² K.E. Gilbert, și H. Kuhn, *Istoria estetică*, Editura Meridiane, București, 1972, p. 113.

³ V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 37.

⁴ Oliver Velescu, *Evidența monumentelor din țara noastră*, comunicare prezentată în sesiunea științifică a D.M.I., 1963, p. 62

⁵ Aurel Sacredoteanu, *Cercetări istorice și pitorești prin mînsăritire noastre acum optzeci de ani*, București, 1941, A. Sacredoteanu, *Comisiunea monumentelor istorice la 80 de ani*, în „B.M.I.”, XLI 3/1972, p. 7, cf. Ioana Panait, *Din tradițiile inventariilor monumentelor istorice din țara noastră*, comunicare susținută la Sesiunea anuală a D.P.C.N., 15 — 17 mai 1975.

⁶ Ioana Panait, *Din tradițiile...*, p. 2.

⁷ Idem, p. 3.

⁸ cf. Ioana Cristache Panait, *op. cit.*, p. 2.

⁹ Norman Pedgen, *Comparaison entre les diverses législations nationales protegeant les biens culturels*; „Museum”, XXVI, nr. 1/1974, p. 53 — 59.

¹⁰ Hiroshi Daifuku, *Programme de preservation des monuments*, „Musees et Monuments”, XIV, UNESCO, Paris, 1973, p. 34.

¹¹ Norman Pedgen, *op. cit.*, „Musees” XXVII, nr. 11/1974.

¹² H. Daifuku, *op. cit.*, „Musees et monuments”, XIV, p. 35

¹³ Considerăm că utila simplă enumerare a legilor promulgate de diverse state; Austria — 1923 — legea federală asupra protecției

monumentelor; Belgia — 1931 — legea apărării monumentelor și așezărilor arheologice; Bolivia — 1927 — legea monumentelor naționale; Cambodgia — 1925 — legea protejării monumentelor și locurilor istorice; Canada — 1955 — legea federală asupra delimitării zonelor rezervată și restaurării; India — 1904 — legea protejării monumentelor; Iran — 1930; Liban — 1937; Malta — 1937; Indonesia — 1931; Irlanda — 1931; Japonia; 1950 — categorisirea bunurilor culturale; Luxemburg — 1930; Peru — 1929 și 1969; Polonia — 1962 — legea privind protecția bunurilor culturale și muzeelor; Palestina — 1929 și 1930 — legi pentru protecția anticităților; Spania — 1953; S.U.A. — legile din 1906; Historic Lites Act — 1935. — National Historic Preservation Act — 1966. — Public Law nr. 160 din 1953. — Housing Acts — 1954 și 1961; Public Law nr. 89 — 665 din 1972; Mexic — 1875 — legea conservării, 1896 — 1897 legi pentru protejarea monumentelor și 1934 o lege sinteză de preservare a bunurilor.

¹⁴ Vezi organizarea propusă pentru catalogul pe materii și instrumentele evidenței de teren în „Manual for small museum”. Coleman Laurence, New York, G.P. Putman, 1927; cf. Etudes et documents d'éducation nr. 17. Les techniques museographiques et l'éducation de base, UNESCO, Paris, 1956, p. 29 — 30

¹⁵ Din tot patrimoniul său, Muzeul de artă al R.S.R. nu are ca sistem de evidență decît 20174 fișe (6778 analitice, 9500 bibliografice, 2721 de restaurare și 1195 de catalog). Cf. Lucian Mașek în „Considerații cu privire la activitatea Oficiului pentru patrimoniul cultural național al municipiului București; Perspective de optimizare”, București, 1975, p. 10, lucrare de atestare.